سیستەمی یەک ئەنجومەنی یا دوو ئەنجومەنی، کامیان لە بەرژەوەندی ئێمەدایە؟

خالید هەرکی

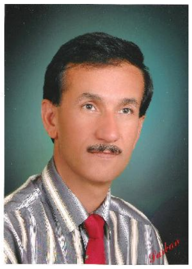

یۆنانیە کۆنەکان خاوەن کۆنترین شارستانیەت و دیموکراسین ، بەتێ گەیشتنی ئەوان لەو سەردەمدا پیادە کردنی دیموکراسیەت کاتێک دەبێت کە میللەت خۆی حوکم لە خۆی بکات بە شێوەیەکی راستەو خۆ و بە رێگەیەکی دەسەلاتی سیاسیانە ، بەلام دیموکراسیەت بە مانای نوێ ئەوەیە کە میللەت چاوکی دەسەلات بێ ، رێگە بە چەند کەسانێک دەدات کە لەجیات ئەوان حوکمرانی یان لێ بکەن ، لە سەر ئەم بناغەیە وبەم تێگەیشتنە سیستەمی نوێنەرایەتی کردن بو بە نمونە وسومبولی دیموکراسیەتی نوێ .

لە گەل گۆ رانکاریەکانی سیاسیی نوێدا گەلێ جۆری دیموکراسیی نوێ هاتە کا یەوە کە لە ورێگەیەوە توانرا میللەت بە شداری لە حوکمرانی بکات ئەویش لە رێگەی نوێنەرە کانیان .

لە بەرئەوە ی باسەکەمان لەسەر شێوەی حوکمرانیە نەک دیموکرسی بۆیە دەبێ بابەتی دیموکراسی بۆ نوسینێکی تر جێ بهێلم و رو لە شێوەی بەشداری کردنی خەلک لە حوکم رانی بکەم لە رێگەی ئەنجومەنی نوێنەرانە وە یا پەرلەمان یا هەر ناوێکی ترکە لەسەر رێک بکەوین.

لە ئەنجامی گەشە کردنی مێژویی و بەرهەمهێناندا کۆمەلێک گۆرانکاری ی دۆخی سیاسی وکۆمەلایەتیی پێویست بە دامەزراندنی ئەنجومەنێک کرا کە نوێنەرایەتیی کۆمەلانی خەلک بکات ، بۆ دەربرینی ویست و بۆ چونەکانیان بەتایبەتیش ئەو گەلانەی لە چەندین چین وتوێژ پێک دەهاتن کە دورنیە خواستەکانیان لە هەندێک سوچدا دژ بە یەک بوبن ، کەواتە دروست بونی ئەنجومەنی نووێنەرایەتیەکان یا بەزەلاتر بلێین پەرلەمانەکان زەرورەتێکی روالەتی بون نەک دروست بونێکی ئایدیۆلۆژیانە راستیەکانی خۆیان لە سەر بنەمایەکی پراکتیکی وە وەدەست هێناوە.

فەرهەنگ و فەلسەفەی دروستبونی ئەم بیرۆکەیە لە بەریتانیا بە فەرهەنگی ئەنگلۆ سکسۆنی ی براگماتیکی دەناسرێت هەروەها بە فەرهەنگی چارەسەری پراکتیکی و مل ملانێ لەپێناو بەرژەوەندیەکان دەناسرێت ودەژمێردرێت.

گرتنە بەری ئەم رێچکەیە لە بەریتانیا بۆ چارەسەری گیروگرفتە کانیان بە باشترین رێچکەدانرا بەتایبەتیش بۆ چارەسەرکردنی کێشە دژە بەرژەوەندیە کانی نێوان مەلیک و بارۆنەکان ، ئەمانە کاتێک بون کە تەنیا بیر لە دامەزراندنی ئەنجومەنێک دەکرایەوە ، بەلام دوای دۆزینەوەی دونیای نوێو دەست پێکردنی راپەرینەکان لە ئەوروپا و گەشە کردنی چینی بۆرجواز و دەولەمەند بونیان بیرۆکەی ئەوە هاتە گۆرێ کە ئەم چینە دەبێ باجی ئێکسترا بدات(زیادە) ئەوەبو مەلیکەکان داوای باجی ئێکسترایان بەسەردا سەپاندن ، لە ئەنجامی یاخی بونیان بە نەدانی باجەکە لەسەر داوای ئەوان بەپێویست زانرا کە ئەنجومەنێکی تایبەتی بۆ ئەم بابەتانە دروست بکرێت ئەوەبو کرا بەدو ئەنجومەن (ئەنجومەنی عموم، ئەنجومەنی لۆردات) بەم شێوەیە سیستەمی دوئەنجومەنی بو بە رێگە چارەیەک بۆ یەکلاکردنەوەی داخوازیەکانی دژە

بەرژەوەند یا فرە پێکهاتە .(لەگەڵ ئەوەشدا تائەمرۆ پەرلەمانی بەریتانیا دەستورێکی نوسراوی نیە بۆ یە بە پەرلەمانی عورفی ناودەبردرێت نەک پەرلەمانی دەستوری) بە هەرحاڵ.

هەمان شێوە لە ئەمەریکا کاتێک وولاتە یەکگرتوەکان دەستورێکیان بۆ 13 وولاتی کشت وکاڵی بە یەکسانی دانا ، دواتر بون بە 50 وولایەت دیارە لە ئەنجامی زۆربونی ژمارەی ولاتەکان ناکۆکیەکان سەرهەڵدەدەن ناچار بیر لە دانانی دەستورێکی تر کرایەوە دەستورێک کە ماف و بەرژەوەندیی وولایەتەکان بە گشتی بپارێزێ بێ ئەوەی گوێ بە رێژەی دانیشتوان بدرێت ، ئەوە بو وولایەتە پیشەسازیەکانی باکور لەگەڵ بۆچونی مەرکەزدابون بەلام وولایەتە بچوکەکانی کشتوکاڵیی خوارو لەگەڵیا دژ بون ، تا شێوە چارەیەکی وا دۆزرایە وە کە دلنیای یەک بە ولایەتە بچوکە کان بدا ت بەوەی کە وولاتە مەزنەکان بە هۆی زۆری رێژەی دانیشتوانیانەوە پێشێلی مافی وولایەتە بچوکەکان ناکەن .

تا لەسەر ئەوە رێک کەوتن دو ئەنجومەن لەناو یەک ئەنجومەندا کۆکەنەوە (ئەنجومەنی نوێنەران لەگەڵ ئەنجومەنی پیران لەناو کۆنگرێس دا یەک بگرنەوە) ،یەکیان بۆ نوێنەرایەتی لە سەر بناغەی رێژەی دانیشتوان بۆ سەرجەم ولایەتەیەکگرتوەکان، ئەوی تریان بۆ نوێنەرایەتی هەرێمەکان بە یەکسانی.

دواتر ئەم سیستەمە بو بە سیستەمێ لە سزۆربەی وولاتانی جیهان وبەتایبەتیش لە ئەوروپا پیادەکرا، کە ئێستا هە مو ولاتانی ئەوروپا دو پەرلەمانیان هەیە گەر زیاتریان نەبێ،بە تایبەتیش ئەوانەی پێکهاتەی دانیشتوانیان لە فرە نەتەوە و فرە زمان و فرە ئاین پێکهاتون .

ئەم دو ئەنجومەنە دەکرێ بەناوی ئەنجومەنی بالاو ئەنجومەنی نزم ناویان ببەین ، دیارە ئەم سیستەمەش بەتایبەتی بۆ ولایەتە یەکگرتوەکانی دونیا یا فیدرالیزمیەکان زەرور و پێویستە ، ئەم شێوە ولاتانەی کە لە چەندین هەرێم پێکهاتون لە روی روبەرو ژمارە و داهاتیشەوە یەکسان ن ولەیەکچو نین ، هەر بۆیەش دەبینین ئەگەر ئەم جۆرە ولاتانە لە سەر سیستەمی یەک ئەنجومەن برۆن ئەویش لە سەر بناغەی رێژەی دانیشتوان نوێنەرایەتی لە ئەنجومەندا هەبێ، ئەوە گومان لەوە دانیە کە هەرێمە گەورەکان لەرو ژمارەی دانیستوانە وە هەرێمە بچوکەکان لوش دەدەن، لە بەر ئەم هۆکارە دوئەنجومەنی بە پەسند دەزانرێ کە ئەنجومەنێک لە سەر بناغەی رێژەی دانیشتوان نوێنەرایەتی بکات ئەوی تریان لە سەر پێوەرو بناغەی هەرێمەکان بێت ، ئەمەو بۆ رێگەگرتن لە پێشێلکاری یەکێکیان سود لە ویتر وەردەگیرێت . بۆ دیاری کردنی دەسەلات وکارەکانیان لە رێگەی دیالۆگەوە لە نێوان پێکهاتەکانی میللەت دیاری دەکرێت..

ئەوەی تا ئەمرۆ کاری پێکراوە ئەنجومەنی نزم کە نوێنەرایەتی ی سەرجەم میللەت دەکات لە سەر بناغەی رێژەی دانیشتوان کاری یاسادانان دەکات ، ئەنجومەنەکەی تر واتە ئەنجومەنی بالا ش بۆ راوێژ یا پەسند کردنی بریارەکانی یاسدانان یا هەر کارێکی تر کە لەسەری رێک دەکەون.

لە و ولاتانەی کە بەپێی نەریت یا دیاری کردنی دەسەلات ناو یان لێ نرا وە لە هۆڵەندا بە ژوری یەکەم و ژوری دوەم ناودەبردرێت ، لە میسرکە لەدوای ئوردن بە دوەم ولاتی عەرەبی دادەنرێت کە خاوەنی دو پەرلەمانە بە ئەنجومەنی گەل و ئەوی تریان بە ئەنجومەنی شورا ناو دەبردرێت کە دەسەلاتەکەی تەنها بۆ راوێژ پێکردنە لەگەڵ پارستنی ئامانجەکانی شورەشی 1971،1952. لە ئوردن بە ئەنجومەنی ئەعیان ناودەبردرێت کە بۆ بون بە ئەندامێتیی ئەم ئەنجومەنە ش چەند مەرجێکی تایبەتیان هەیە ئەویش دە بێ ئەندامە کە یا سەرەک وەزی یا وەزیری ئێستا یا کۆن بو بێ یا کۆنە ئەفسەری خانەنشین بێ کە پلەکەی لە فەرماندەی لیوا کەمتر نەبێ یا ئەندامی پێشوی پەرلەمان بوبێ کە بروای میللەتی بەدەست هێنابێ.

هەروەکو لەسەرەوە ئاماژەمان پێی کرد ئەم سیستەمە بەتایبەت بۆ دەولەتە تازە دروست بوەکان یا ئەوانەی تازە لە ژێر رکێفی دکتاتۆریەت رزگاریان بوە سیستەمێکە ئەلتەرناتیفی نیە .

لە دیدی روانگەی ئێمەی کورد لە کوردستانی باشوری لکێنراو بە عێراقەوە بۆ ئێمە دو ئەنجومەنی پارسەنگ و فلتەرێکە تا لە تەوژم وخواستی شۆڤینیزمەکان مان بپارێزێت کە لەداهاتوو بە بۆچونی من زیاتر گەشە دەکەن و سەرهەلدەدەن لە قۆناغی لاوازەوە دەچنە قۆناغێکی بە هێزترئەویش بە هاوکاری دراوسێ چاوبرسیەکانمان لە دورو نزیکەوە .

من پێم وایە کە باشترین و زەرور ترین رێگرە لەبەردەم ناحەزانمان کە بتوانین ئەو نیمچە دەسکەوتۆکانەی بەدەستمان هێناون گەر گەشەشیان پێ نەدەین ئەوا لە فەوتان بیان پارێزین ، لەم روانگەیەوە من دەتوانم بۆچونەکانم پشت ئەستورکەم بە چەند خالێک:

1 -دو ئەنجومەنی رێگە لەیەک ئەنجومەنی یاسادانان دەگرێت گەر بیەوێ لەرێگەی دەنگدانەوە مافی هەرێمێکی بچوک بخوات یا پێشێل کات .

2- دابەش بونی دەسەلات لەنێوان هەردو ئەنجومەندا زۆرداری یەک ئەنجومەنی لە ناو دەبات.

3-دوو ئەنجومەنی ئاستی توانای ئەندامان بەرز تر دەکات ، لەکاتێک ئەندامان لە یەک ئەنجومەنی لە رێگەی هەلبژاردن کورسیەکانیان وەدەست دەهێنن دورنیە کەسانی بسپۆر ودلسۆز وشارەزا تواناکانیان لە جەماوەر ی سادە دیار وبەرچاو نەبێت لە ئەنجامدا لەم هەلە بێ بەش دەبێن ، بەلام لە حالەتی بونی ئەنجومەنی دووەم دەکرێ لەو ئەنجومەن کەلک لە توانایان وەربگیرێت.

4-لە دوو ئەنجومەنی، هەمو کەسێک نوێنەری دەبێت لە چەپەوە بۆ راست لە گەنجەوە تا ژن لە دەولەمەندەوە تا کرێکارو جوتیارو بسپۆر و زانا.

5- لە دو ئەنجومەنی پەلە لە دارشتن ودەرکردنی یاسایەک ناکرێت خۆ ئەگەر شاشیەکیش بەسەر ئەنجومەنی یەکەمدا رەت بکا ، ئەوا ئەنجومەنی دووەم راستی دەکاتەوە.

6-دەسەلاتەکان لەلایەن ئەنجومەنێکەوە دەستی بەسەردا ناگیرێت بەلکو لە نێوان دوو ئەنجومەندا دابەش دەکرێت بەم شێوەیە نوێنەری زیاترین چین و توێژ لە راپەراندن و یاسادانان بەشداری دەکەن.

www.serben.com
khalidherki@chello.nl